

”Vesi teki työn, pojat nosti palkan.”

Kolkkujoen uittohistoriikki

Pentti Pulkkinen

”Vesi teki työn, pojat nosti palkan”

Otsikon sanonta on muistitiedon mukaan peräisin legendaarisen Kolkkulaisen työnjohtajan Otto Leivon suusta. Niin kuin allekirjoittanutkin hyvin muistaa Otto oli huumorimies. Uittomiehiä tavatessaan hän kerran halusi vähän nostattaa henkeä ja sanoi yllä olevan lausahduksen, ”On se helppoa kun vesi tekee työn ja pojat vain nostaa palkan”. Otto sai haastatelluilta, senaikaisilta alaisiltaan varauksetonta tunnustusta. Hän oli hyvin rehti mies, maksoi sen mitä lupasi, mutta piti aina kovasti yhtiön puolta.

Tämän esityksen otsikko ei missään tapauksessa ole tarkoitettu jotenkin aliarvioimaan tai halventamaan uittomiesten työtä. Se oli raskasta, taitoa vaativaa työtä, märissä ja monesti huonoissa olosuhteissa. Ehkäpä moni tämän päivän nuorukainen tai mies, ei selviäisi noista urakoista, vaan iskisi keksinvarren poikki, ja katselisi kevyempiä hommia.

Tässä mielessä olkoon tämä paremminkin kunnianosoitus noille miehille jotka uittivat puuta, mutta olivat rautaa, niin kuin vanhassa laulussa ”kaksi vanhaa tukkijätkeä” kuvataan.

Kerättyä muistitietoa Kolkunjoen uitosta

Sata vuotta on lyhyt aika ihmiskunnan historiassa. Se on kuitenkin pitkä aika kun tarkastellaan kehitystä, mitä on tapahtunut ihmisten elin olosuhteissa, ja heidän työssään. Muisti osoittautuu yllättävän lyhyeksi, ja jos asioita ei ole varta vasten dokumentoitu, voi havaita kuinka hankalaa on löytää tietoa ja kuvausta, esimerkiksi vaikkapa vain viidenkymmenen vuoden takaa.

Aluksi näytti siltä että Kolkunjoen uitostakaan ei enää ole paljon tietoa olemassa. Emme ole kyllä yrittäneetkään kaivaa faktatietoja esim. metsäyhtiöiden arkistoista, vuosilukuineen, kuutiomäärineen ja työtunteineen. Sen sijaan olemme haastatelleet henkilöitä, jotka ovat itse olleet mukana Kolkunjoen uitossa, monet nuoruutensa parhaina vuosina. Tavoitteena onkin ollut pääasiassa kerätä tunnelmia, tapoja ja henkilökuvia noilta ajoilta, jolloin jokakeväinen uitto oli olennainen osa Kolkun kylän elämää.

Uittoajanjakso

Kolkunjoessa lienee uitettu ensimmäisiä puutavaraeriä jo 1800-luvun puolella. 1900-luvun alussa jokea kunnostettiin uittoyhtiön toimesta? Jokisuulle rakennettiin tammi, jonka avulla tulvavettä voitiin varastoida järvessä ja sitten käyttää juuri uittoaikana takaamaan uiton onnistuminen. Samoin rakennettiin useita rännejä koskien ja kivikoiden kohdalle varmistamaan puitten sujuva liikkuminen kohti Kolimaa. Pisin ränni lienee ollut Sammalislammesta alaspäin. Merkittävä oli myös lähellä Kolimaa oleva ränni, jossa oli kova virtaus, mutta myös suuri mahdollisuus syntyä suma. Viimeinen ränni rakennettiin sotien jälkeen Särkikoskelle.

Suurimmillaan, ainakin väkimäärällä laskettuna uitot olivat 1930- ja 1940- luvuilla. Suurimmissa uitoissa työvoimaa oli haastateltavien arvioiden mukaan pitkästi toista sataa. Kolmekymmentäluvulla lienee ollut iso ns. miljoona-uittokin, josta muutamat olivat kuulleet

puhuttavan. Kukaan haastateltava ei oikein tiennyt mitä miljoona-uitolla tarkoitettiin. Ns. lakkouitto ajoittunee samoille vuosikymmenille. Paikkakuntalaiset uittomiehet olivat ryhtyneet lakkoon parantaakseen palkkaansa, yhtiö vastasi haalimalla muilta paikkakunnilta miehiä niin runsaasti, että eräiden kuvausten mukaan koko jokivarsi oli täynnä miehiä käsietäisyydellä toisistaan. Kenties kysymyksessä oli ns. pula-aika, jolloin oli paljon liikkeellä työnhakijoita, vaikkapa vain ruokapalkalla.

Viimeinen uitto on näiden tietojen mukaan ollut v. 1961. Viimeisinä uittovuosina työ tehtiin urakalla ja sen suoritti pieni porukka, ehkä noin 6-10 miestä.

Uittotyön aloitus

Valmistautuminen uittoon alkoi aikaisin keväällä. Pato asetettiin paikoilleen ennen jäiden lähtöä varmistamaan, että vettä riitti uittovaiheessa. Samoin väännettiin närelenkit ja hakattiin puomin päihin urat. Myöhemmässä vaiheessa puomit sidottiin toisiinsa ketjuilla, jolloin puomien päihin kairattiin reiät. Eemil Kahelin ja Uno Masalin olivat erikoisesti taitavia närelenkkien valmistajia. Työ ei ollut aivan yksinkertainen sillä närevarpit piti ensin mm. hautoa pehmeiksi saunassa.

Vierto, eli puutavaran vierittäminen rannalta järveen alkoi heti kun rannat vapautuivat jäästä, joskus jo huhtikuun puolella, useimmiten heti vapun jälkeen. Haastateltavien mukaan kaikki puutavara ajettiin rannalle, ei suoraan jäälle. Tukit oli kuorittu jo metsässä, ja ne ehtivät keväturingossa pihkottua. Propsit kuorittiin usein laanissa, ja pinottiin odottamaan seuraavan kevään uittoa, jolloin ne olivat kuivia ja helppoja uittaa, eivätkä painuneet pohjaan. Vanerikoivut uitettiin kuoripäällisinä, mutta niiden päät tervattiin ennen uittoa.

Varsinainen uitto alkoi heti jäiden lähdettyä, siten että puutavaralautat hinattiin järveä pitkin jokisuulle. Se oli hyvin raskas ja aikaa vievä työvaihe. Lautat olivat suuria. Viljo Pasanen muistelee että he hinasivat yhtenä keväänä kaksi lauttaa, joissa oli yhteensä yli 10 000 pinokuutiota puuta. Hinaaminen tapahtui silloin useamman keluveneiden avulla. Vene ankkuroitiin usealla ankkurilla paikalleen, ja sen jälkeen hitaasti keluttiin vaijerilla lauttaa lähemmäksi venettä. Parhaiten tämä työ onnistui yöllä, koska silloin oli tyyntä. Vastatuuleen ei kannattanut yrittää, vaan oli viisaampi odottaa tuulen tyyntymistä. Viljo Jääskeläinen muistaa vuosisadan alkupuolella olleen käytössä myös kelulautan, jossa hevonen kiersi suurelle ponttoonilautalle sijoitettua kelua. Joessa puutavara liikkui sitten vapaasti omaan tahtiinsa. Sammalislammen yli puutavara työnnettiin ns. puomiohjauksessa, ei varsinaisesti keluttu. Kolimassa puut taas uudelleen ohjattiin puomilauttaan jatkohinausta varten.

Työnjohtaja

Työnjohtaja oli hyvin merkittävä henkilö uiton onnistumisen kannalta. Hän sijoitti miehet oikeisiin kohteisiin, joen kapeisiin kohtiin; kivikoihin, uoman haaroihin jne., joissa voi syntyä ruuhka eli suma. Kerrottiin että Otto Leivo kulki päivittäin useaan otteeseen joenvarren edestakaisin, ja tarkasti että uittomiehet pysyivät omilla paikoillaan. Otolla täytyi olla tosi hyvä kävelykunto, joskin on muistettava että jokivartta oli silloin vähän helpompi kulkea kuin nykyään, sillä siinä oli hyvä polku. Tänä päivänä valitettavasti lähes kaikki

polut ovat umpeutuneet ja jokivartta on lähes mahdoton liikkua. Muita työnjohtajia olivat mm. Niilo Sutinen, Eemil Manninen, Väinö Jääskeläinen ja A. Paananen

Palkanmaksu

Palkanmaksun suorittivat joko työnjohtajat, tai piirityönjohtaja eli ukkoherra. Niilo Sutinen lienee toiminut piirityönjohtajana pitkään. Hänen jälkeensä tehtävää hoiti Eemil Manninen. Palkka maksettiin luonnollisesti rahana, jonkun talon pirtissä tai Kolkunjoen kämpällä. Kovin hyvin haastateltavat eivät muistaneet minkä suuruinen palkka oli. Monet sanoivat palkan olleen pienen, lähestulkoon nälkäpalkan. Ehkä palkka oli kuitenkin noissa oloissa merkittävä, koska uittotyöhön halukkaita näytti riittävän.

Heino Vainikainen oli uitossa v 1948 noin pari viikkoa. Hän muistaa tienanneensa silloin niin hyvin, että matkusti linja-autolla Kuopioon ja osti sieltä itselleen ensimmäisen puvun. Kun sitten 1950- luvulla uittotyö annettiin jollekin porukalle, urakalla suoritettavaksi, saattoivat tienestit hyvin onnistuessaan olla hyvätkin. Viljo Pasanen ainakin naurahti siihen malliin, että hän saattoi kyllä muistaa joitakin aika hyvin tuottaneita urakoita. Kova oli kyllä porukkakin, siihen kuuluivat Viljon lisäksi Veikko ja Taisto Pasanen, Tauno Kankainen, Hugo Kahelin, Martti Kyrönviita, Mauri Masalin ja Raimo Sallanko. Kenties joitakin muitakin, joiden nimet eivät muistuneet mieleen.

Urakoita myös kilpailutettiin. Joku haastateltava kertoi Niilo Nuutisen tehneen erään kerran hyvin halvan tarjouksen yhtiölle. Hänen tarkoituksensa oli viedä uitto läpi pienellä n. neljän hengen porukalla. Sinä vuonna kevättulvat jäivät kuitenkin hyvin lyhyiksi ja uitto epäonnistui urakoitsijalta, ja yhtiö suoritti itse sen loppuun. Lieneekö Niilo jäänyt sillä kertaa kokonaan ilman palkkaa.

Varusteet

Varusteet olivat uittomiehillä hyvin kirjavat. Yleisin asu lienee ollut sarkahousut ja tyykipusero. Erkki Hakselius kertoo kyllä käyttäneensä myös vanhaa pyhäpukua uitossa, kun tuntui keväällä jotenkin kevyemmältä. Kengät ovat aina oma mielenkiintoinen osa pukeutumista. Kumisaappaita oli yleisesti saatavilla vasta useita vuosia sodan päättymisen jälkeen. Pitkään käytettiin siis jalkineina suutarin tekemiä nahkasaappaita. Kun ne oikein huolellisesti rasvasi sianihrolla, ne eivät kyllä kastuneet ensimmäisessä lätäkössä, mutta tuskin kuitenkaan kestivät kastumatta seisoa tuntikausia vedessä, niin kuin usein uitossa jouduttiin tekemään. Erikoisen kenkäkokeilun muistaa Mauri Masalin. Ville Kumpulaiselta olivat talvella paleltuneet oikean jalan varpaat. Ne olivat vielä uittoaikaankin niin hellät, että ei niihin kärsinyt nahkasaapasta laittaa. Häntä keinoon keksii, sanotaan. Ville otti käsille huopatossut. Hän laittoi niihin useita kerroksia tervaa ja sianihraa, ja kuivasi ja paahtoi niitä aina välillä. Tämän käsittelyn jälkeen ne olivat kuulemma ihan hyvät, eivätkä kastuneet niinkään nopeasti kuin perinteinen nahkasaapas. Vasta 50- luvulla Nokian kokokumiset saappaat tulivat käyttöön. Nahkasaapas- ja kokokumisaapasajan välissä käytettiin yleisesti kumiteräsaappaita, joissa kumiseen teräosaan suutari ompeli kiinni nahkavarret. Saappaissa käytettiin yleisesti jalkarättiä. Se oli käytännöllinen, etenkin siitä syystä, että kun sen vänsi hyvin ja antoi kuivahtaa, vaikkapa vähänkin aikaa, se oli taas miellyttävä jalkaan laitettavaksi.

Tapaturmat ja kommellukset

Itse tapaturmia näyttää sattuneen hyvin vähän ottaen huomioon työn luonteen. Vain yksi merkittävä tapaturma oli haastateltavien muistissa. Se tapahtui Mauri Masalinille. Uittoporukka oli Kallioniemessä Kolkkujärven rannalla. Mauri Masalin ryhtyi kahvinkeittopuuhiin, ja hänen aikomuksensa oli ottaa kahvipuut tervaskannosta. Kun hän nosti railakkaasti kirvestä, se tarttui kuusen oksaan, ja isku muutti kirveen suuntaa niin että se osui lyöjää päähän, ja tuli valtavan iso haava ilmeisesti kasvoin. Työkaverit näkivät heti, että nyt on tosi kysymyksessä. Verta tuli tulvimalla. Paidoista revittiin siteitä, joilla verenvuotoa yritettiin tyrehdyttää. Osin kantamalla ja osin taluttamalla Mauria kuljetettiin kohti Oriahoa, jonne yksi uittoporukasta juoksi edeltä tilaamaan taksia. Taksikyydillä Mauri sitten saatiin kunnansairaalaan niin ajoissa, että hänen henkensä pelastui. Siihen aikaan viisikymmenluvulla verensiirto oli jo onneksi käytössä.

Pienempiä kommelluksia tapahtui tietysti lähes joka päivä. Melkein kaikki haastateltavat muistivat sen, kuinka Taisto Pasanen lautan hinausvaiheessa nojasi voimakkaasti keksiin, jonka ote puomista lipesi, ja Taisto rojahti vauhdilla tukkien sekaan hyiseen Kolkkujärveen. Nopeasti hän sieltä kuitenkin ponnisteli ylös ja päästi Taistomaiseen tapaan kuuluvan röhöaurun. Hetken päästä alkoi kuulua kuitenkin yhtä äänekkästä kiroilua. Nyt vasta Taisto huomasi mikä vahinko oli tapahtunut, tupakat nimittäin olivat kastuneet.

Kastuminen oli tietysti kaikille uittomiehille tuttua. Tauno Kankainen kertoo, että kerran alarännillä, josta puut laskettiin Kolimaan, urakkamiehet laskivat niin runsaasti tukkeja ränniin, että Koliman rantaan oli syntymässä suma. Tauno oli yksin paikalla, eikä ollut aikaa viedä sanaa rännin toiseen päähän, että hillitsisivät vähän vauhtia. Kännykkää ei ollut silloin vielä keksitty, vai olikohan akku tyhjä?

Suma järvessä, ja etenkin ränninsuulla olisi tiennyt taas useiden vuorokausien purkutyötä. Tauno hyppäsi vyötäisiään myöten keväiseen kylmään veteen, ja alkoi vauhdilla työnnellä tukkeja kauemmas ja estää näin suman muodostumista. Hän joutui kuitenkin huhkimaan vedessä ehkä 4-5 tuntia, ennen kuin urakka oli ohi. Kova työ piti kyllä miehen jotenkin lämpimänä, mutta kokeilkaapa itse, mitä on seisoa yhteen kyytiin vaikkapa puolikin tuntia kylmässä vedessä. Tauno arvelee että iskiasvaivan alkulähteet saattavat juontua tuosta tapahtumasta.

Uiton valvonta ilkivaltaa vastaan ja tammivahti Longin Jussi

Uitolla tapahtui myös ilkivaltaa joskus. Kolimassa lautoille jouduttiin jonakin keväänä järjestämään ympärivuorokautinen vartiointi, koska pelättiin että joku kateellinen voi avata lautan ja päästää puutavaran vapaasti Koliman selälle ja rannoille. Raimo Sallanko taas kertoo, että eräänä keväänä oli Kolkulla häät. Uittoporukka oli saanut hinattua lautan tammensuulle ja lähtenyt sitten häihin. Joku Kanalanmäen mies oli avannut tammen ja laskenut puut pitkin nevoja. Uittomiehet saivat kuitenkin padottua joen sillä tavoin, että vesi nousi nevalle asti ja puut saatiin kuin saatiinkin ohjattua takaisin jokeen. Tämän useiden päivien ylimääräisen työn jälkeen, urakkaporukka palkkasi Longin Jussin tammivahdiksi. Jussi hoiti tehtävän tunnollisesti ja lisää vahinkoja ei syntynyt. Raimo kertoo että Jussi keräsi uittomiesten kahvinperät talteen ja keitti niistä sitten itselleen kahvia. Minun tämä

ainakin on helppo uskoa, kun itsekin muistan, kuinka nuuka mies Lonki Jussi oli. Moneen kertaan hän käytti samoja kahvinperiä sumpiksi, johon sitten vähän lisättiin tuoretta kahvia.

Tukkilaisromantiikkaa

Tukkilaisromantiikka ei ehkä ollut Kolkunjoella siinä määrin, kuin sitä erilaisissa näytelmissä ja kirjoissa on kuvattu. Ainakaan haastateltavat eivät suostuneet siitä kovin paljoa puhumaan. Naisia ei varsinaisissa uittotoissa juuri näytä olleen. Sen sijaan alkuaikoina jotkut emännät, tai tyttäret kävivät myymässä uittomiehille kahvia ja vehnästä. Mauri Masalin kertoo, että Kolkunjoen yläjuoksulla ei juuri hameväkeä nähty. Sen sijaan Kuorikosken päässä oli joskus täysi kuhina päällä. Mitä lienee Mauri tuolla ilmaisulla tarkoittaneenkaan, vaikutti siltä että Kuorikosken nuoret miehet eivät oikein sallineet Kolkun poikien lähestyä siellä olevia neitoja. Tämä tuntui korpeavan Maurin mieltä aikataavalla vielä yli viidenkymmenen vuoden takaa.

Korttipeli oli kai suosituin vapaa-ajan viettotapa, jos vapaa-aikaa nyt joskus jäi. Korttipelissä oli kuitenkin aina vaara syntyä myös tappelu, mutta mitään vakavampaa ei haastateltavien mukaan uittoaikana päässyt tapahtumaan.

Osittain uittomiehet yöpyivät lähitaloissa mm. Vängän Miinan ja Joentauksen Lindan pirtissä. Erään kerran uittoporukka yöpyi Kuorikoskella eräässä talossa. Iltayö meni jotenkuten, mutta torakoita ja luteita oli niin paljon, että ei saatu nukutuksi. ”Puolennyön tienoilla lähdimme sitten joenpenkelle, tehtiin tulet ja torkuttiin siinä loppuyö”, näin kertoo muistojaan eräs haastateltava.

Uiton vaikutus kylän elämään

Uitto aika näkyi ja tuntui tietysti koko kylän elämässä. Se toi mielenkiintoa ja väriä syrjäkylän arkeen. Kaupankäyntikin vilkastui. Talolliset myivät elintarvikkeita kuten voita ja läskiä uittomiehille. Kerrotaan myös, että yhtiö hommasi lihasäilykepurkkeja, joita myi palkkapäivänä työntekijöilleen. Laila Jääskeläinen, joka oli 1940- luvulla osuuskaupan myymälänhoitajana Kuorikoskella, muutti sitten myöhemmin myymälänhoitajaksi Kolkulle ja siirtyi sitten emännäksi Peippoon, kertoi pari huvittavaa tapahtumaa noilta ajoilta. Hän oli lähtenyt käymään osuuskaupan pääkonttorilla Keiteleellä. Apulainen, jolla tuossa vaiheessa oli ilmeisesti vähän kokemusta, jäi hoitamaan puotia. Niilo Sutinen oli Kuorikoskelle maksamassa palkkoja uittomiehille. Hän ei ollut kuitenkaan varautunut riittävän suurella rahamäärällä ja raha loppui kesken. Niilo meni osuuskauppaan, jossa oli tämä aloitteleva kauppa-apulainen, ja kysyi, paljonko kassassa oli rahaa. Apulainen laski rahat ja ilmoitti summan Niilolle. Niilo selitti että tarvitsee rahat lainaksi muutamaksi päiväksi, siihen saakka kun ehtii hankkia yhtiön konttorilta lisää. Apulainen luovutti rahat mukisematta, eikä muistanut edes kuittausta ottaa. Laila oli kauhuissaan kun palasi, ja totesi tapahtuneen. Entäpä jos osuuskaupan tarkastaja tulee huomenna ja kassa ei täsmää. Asia tuli kuitenkin kuntoon sovituksessa ajassa, eikä osuuskaupan tarkastajaakaan näkynyt.

Kahvi on ollut aina hyvin arvostettu tuote. Sodan jälkeen sitä sai vain kortilla pienen annoksen henkeä kohti, niin kuin monia muitakin tärkeitä tuotteita. Purasen Vilho oli uittohommissa ja pojilla ei ollut kahvia lainkaan. Vilho, ennestään tuttu kun oli, pantiin

asialle ja hän tuli Lailan luokse tinkaamaan, eikö voisi saada ”tiskin alta” edes yhden paketin kahvia. Laila ei kuitenkaan suostunut taivutteluun, vaan pysyi tiukasti ohjeissa ja periaatteessaan. Viimeisenä keinonaan Vilho esitti, että kun näyteikkunassa on jo puoli vuotta seisonut sama vanha kahvipaketti, joka on jo varmaan väljähtynytkin, eikö hän voisi saada edes sen. Tähän Laila tällä kertaa yllättävän helposti suostuikin. Pettymys uittoporukassa oli kuitenkin kova, ja Vilhon asema vähän nolo, kun kahvia ruvettiin keittämään ja havaittiin että näyteikkunapaketti olikin täytetty sahajauhoilla.

Loppusanat

Tässä välähdyksiä ja tuokiokuvia Kolkkujoen uitosta viime vuosisadalta. Edelleen puuta jossain määrin kuljetetaan myös vesiteitse, mutta vain suuria vesiväyliä pitkin. Puro ja jokiuitot ovat jääneet lopullisesti historiaan. Tämäkin suppea esitys tallentukoon tuleville sukupolville lähteeksi tutustua aikaan, joka ei enää palaa.

Puu on säilyttänyt hyvin asemansa kansantaloudessamme. Puunkorjuutavat ja kuljetustavat ovat perusteellisesti muuttuneet, mutta sen merkitys ei ole vähentynyt. Jokaisen suomalaisen olisi hyvä käydä metsässä, tajuta sen monimuotoisuus, rikkaus ja jatkuvuus. Puuta kasvaa ja sitä tarvitaan. Tätä olemme tässä Kolkun kyläjuhlassa tahtoneet korostaa.

Haluan lopuksi esittää kiitoksen niille haastateltaville joidenka kokemuksille ja tarinoille tämä esitys rakentuu.